

БИБЛИОГРАФИЈА

*Фәрман БАЈРАМОВ,
филолокија елмләри намизәди,
досент*

XX ӘСР АЗӘРБАЈЧАН АЛИМЛӘРИ ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

Азәрбајчан библиографijasынын инкишафында мүтәхәссис библиографларла јанашы, мүхтәлиф билик саһәләри үзрә танынмыш алимләрин дә хидмәтләри чох олмушдур. Азәрбајчан алимләринин библиографijaја мараг кәстәрмәләри библиографijaдан бәһрәләнмәләринин вә ондан елми тәдгигат ишләриндә сәмәрәли истифадә етмәләринин нәтичәсидир.

Азәрбајчан библиографijasынын тарихинә нәзәр салдыгда мә'лум олур ки, алимләримиз бу саһәдә тәхминән 1960-чы илдән фәалијәт кәстәрмишләр. Милли библиографijанын инкишафында алимләрин хидмәтләри республикамызын библиограф алимләринин, китабханачы-библиографларын јазыларында јери кәлдикчә гејд олунмуш вә онларын бу саһәдәки әмәји жүксәк гijмәтләндирилмишдир. Профессор З.Әлијевин¹ тәдгигатларында даһа мараглы фикирләр вардыр. Лакин бу саһәдә Азәрбајчан алимләринин фәалијјәти хүсуси тәдгигат объекти олмамышдыр. Она кәрә дә алимләрин бу саһәдә фәалијјәтини јығчам шәкилдә китабхана ичтимаијјәтинә чатдырмаг вачибдир.

Филолокија елмләри доктору, профессор Н.Ахундов өмрүнүн мүәјјән һиссәсини республиканын елми китабханаларында кечирмәклә милли библиографijанын инкишафында даһа јахындан иштирак етмишдир. Н.Ахундовун чап етдирдији библиографик кәстәричиләр елми ишчиләрин библиографик тә'минатында мүһүм әһәмијјәтә маликдир. Алимин библиографик фәалијјәти чохчәһәтлидир. Онун бу саһәдә илк гәләм тәчрүбәләриндән бири

¹ Әлијев З.Н. Азәрбајчан библиографijasынын тарихи. — Б., 1973, 77 с.

“Азәрбајчанда дөври мөтбуат”¹ ады илө чап етдирдији кестәричидир. Кестәричи мөхтәлиф дилләрде чап олуңмуш дөври мөтбуатың библиографијасы саһәсиндә илк аддымлардан бири һесап олуңур. Алимин тәртиб етдији библиографик кестәричидә 1832—1920-чи илләрде республиканың әразисиндә Азәрбајчан, рус, ермәни, күрчү, полјак вә алман дилләриндә нәшр едилмиш 400-дән артыг мөхтәлиф истигамәтли гәзет вә журнал тәсвир едилмишдир. Мүәллиф тәхминән 30 сәһифәјә јахын тарихи фактларла чох зәнкин олан мөгәддимә јазыб кестәричинин әввәлиндә чап етдирмишдир. Мөтбуат тарихини өјрәнән мүасир охучулар кестәричинин мөгәддимә һиссәсиндән чох шеј өјрәнә биләрләр. Бу чәһәтдән кестәричинин мөгәддимә һиссәси онун елми әһәмијјәтини артырыр. Кестәричинин тәкрар нәшри 1987-чи илдә нәшр олуңмушдур.

Кестәричинин библиографија һиссәси Азәрбајчан дилиндә чап олуңмуш дөври нәшләрин тәсвири илө башлајыр. Тәсвирдә гәзетләрин ады әрәб әлифбасы илө верилмиш, сонра кирил әлифбасы илө там тәсвир едилмишдир. Тәсвирдән мөхтәлиф мө’луматлары өјрәнмәк олуңур. Кестәричијә Азәрбајчан дилиндә 140, рус дилиндә 197, ермәни дилиндә 68, күрчү вә башга дилләрде 5 гәзет вә журнал дахил едилмишдир. Кестәричи үчүн мүәллиф тәрәфиндән тәртиб едимши “Азәрбајчанда дөври мөтбуатың хронолож и вә чографи чөдвәли” адланан көмәкчи апарат онун охучулар үчүн әһәмијјәтини артырыр.

Н.Ахундовун² библиографија саһәсиндә хидмәтләриндән бири дө көркәмли шаир вә јазычыларын зәнкин ирсини топламагла онлар һаггында шәхси библиографик кестәричиләр һазырлајыб чап етдирмәсидир. Бу саһәдә алимин әмәли ишләриндән бири бөјүк шаир С.Вурғун һаггында чап етдирдији шәхси библиографик кестәричи һесап олуңур. Кестәричинин әввәлиндә охучулар үчүн “Бир нечә сөз” адлы јазысындан сонра шаирин тәрчүмеји-һалына аид гејләр верилмишдир. Бундан сонра “Әсәрләри” адланан бөлмә кәлир. Сонра әсас бөлмәнин жанра көрә јарымбөлмәләри илө таныш олуруг: “Ше’рләри”, “Посмалары”, “Драмлары”, “Тәрчүмәләри”, “Сәмәд Вурғунун мө’рузә вә чыхышлары”, “Елми вә публисист мәгаләләри, очеркләри”. Кестәричинин икинчи әсас бөлмәси “Сәмәд Вурғунун һәјат вә јарадычылығы һаггында”

адланыр. Алим дүзкүн олараг бурада материаллары мөзmunундан асылы олараг: “Һәјаты”, “Јарадычылығы”, “С.Вурғунун ајры-ајры әсәрләри һаггында” адланан бөлмәләрә ајырымшдыр.

Н.Ахундов кестәричинин тәкрар чапа һазырлајыб 1965-чи илдә нәшр етдирмишдир. Кестәричинин тәкрар нәшриндә шаирин 29 китабынын тәсвири верилиб. Сонра кестәричидә верилмиш “Ше’рләри” бөлмәсинә шаирин 306 ше’ри, “Рус дилиндә” адланан бөлмәсинә исә 110 ше’ри дахил едилмишдир.

Н.Ахундовун² библиографик фәалијјәтиндә онун рәһбәрлији алтында вә јахындан иштиракы илө 940 сәһифә һәчминдә чап олуңмуш “Азәрбајчан Совет әдәбијјатшүнаслыгы” адлы чох санбаллы библиографик кестәричи мөһүм јер тутур. Кестәричијә 1920—1975-чи илләрде әдәбијјатшүнаслыга аид чап едилмиш китаблар, гәзет вә журнал мәгаләләри дахил едилмишдир. Үмумиликдә 20 минә гәдәр материалы өзүндә әкс етдирән бу кестәричи охучулар үчүн мөһүм библиографик мәнбә һесап олуңур.

Милли библиографијаның инкишафында чох бөјүк хидмәтләри олан алимләрдән бири дө филолокија елмләри доктору, дилчи алим Ш.Сә’дијев олуб. О, өмрүнүн ахырынадәк дилчилик саһәсиндә чалышмыш вә чох гијмәтли әсәрләри гојуб кетмишдир. Бунунла јанашы Ш.Сә’дијев Азәрбајчанда дилчилик үзрә әдәбијјатың библиографијасының јарадычысы һесап олуңур. О, узун илләрдән бәри апардыгы ахтарышлар нәтичәсиндә зәнкин материал топламыш, бу материаллар әсасында “Азәрбајчан дилчилији”³ адлы библиографик кестәричи чап етдирмишдир. Кестәричи 1920—1980-чи илләри әһатә етмәклә дилчилик үзрә әдәбијјатың илк елми көмәкчи ретроспектив библиографијасы һесап олуңур. Алим бу кестәричинин чап етдирмәклә Азәрбајчан библиографијасы тарихиндә өзүнә хүсуси јер тута билмишдир. Ш.Сә’дијев кестәричијә дахил етдији материалы үч бөлмә үзрә системләшдирмишдир. Кестәричинин бөлмәләри дилчилијин бүтүн саһәләрини әһатә етмишдир. Үмумиликдә кестәричијә 4289 әдәбијјат дахил едилмишдир. Алим бу кестәричинин чап етдирмәклә Азәрбајчан библиографијасы тарихиндә бөјүк бир бошлугу арадан галдыра билмишдир.

¹ Ахундов Назим. Сәмәд Вурғун. 1906—1956. Библиографија. — Б., 1965. 189 с.

² Ахундов Назим вә башг. Азәрбајчан Совет әдәбијјатшүнаслыгы (1920—1975). Библиографија. — Б., Елм, 1983. 940 с.

³ Сә’дијев Ш. Азәрбајчаның ичтимаи елмләри (1920—1980-чи илләр). Библиографик кестәричи. Азәрбајчан дилчилији серијасы. — Б., Елм, 1982. 467 с.

Ш.Сә'дијев библиографија саһәсиндә олан билик вә тәчрүбәсини лүғәтләрин библиографијасыны јаратмағ ишиндә кәстәрә билимишдир.¹ Алим Ш.Пашајева илә бирликдә Азәрбајчанда чап едилмиш лүғәтләри там топлајыб "Лүғәтләрин библиографијасы" ады илә "Елм" нәшријатында чап етдирмишдир. Мүәллифләр лүғәтләри принцип е'тибарилә библиографик чәһәтдән тәләб олуна гәјдада системләшдирмишләр. Кәстәричјә дахил едилмиш лүғәтләрин бүтүн нәшрләри тәсвир едилмишдир. Бу да билик саһәләри үзрә лүғәтләрин нәшри тарихи илә марағлананлар үчүн әһәмијәтлидир.

Ш.Сә'дијев дилчи алимләр һаггында шәхси библиографик кәстәричи тәртиб етмәклә² дә бу саһәдә јахындан иштирак етмишдир. Бу чәһәтдән республиканын кәркәмли дилчи алыми Абдулла Оручов һаггында чап етдирдији шәхси библиографик кәстәричи охучулар үчүн даһа марағлыдыр. А.Оручов дилчилик үзрә чох зәнкин ирс гојуб кетмишдир. Ш.Сә'дијев алимин бүтүн әсәрләрини, тәрчүмәләрини топлајыб онун шәхси кәстәричисинә дахил етмишдир. Үмумиликдә кәстәричи 1929-чу илдән 1974-чу иләдәк дилчи алимин чап олунамыш китаблары, мөгаләләри һаггында һәр нөв мә'луматы өјрәнмәкдә охучуларә имкан јарадыр. Кәстәричинин мүсбәт чәһәти онун тәртибчиси дилчи алим Ш.Сә'дијевин библиографик тәчрүбәсинин нәтичәсидир. Бунула јанашы, гејд етмәк лазымдыр ки, Ш.Сә'дијевин чап етдирдији библиографик кәстәричиләрә танышлығы өзүнүн бу сәнәтә олан бөјүк марағынын нәтичәсидир.

Азәрбајчан библиографијасынын мүһүм голларындан бирини Азәрбајчан тарихинин библиографијасы тәшкил едир. Азәрбајчан тарихинин библиографијасы тарихшүнас алим Н.Гулијев тәрәфиндән јарадылмышдыр.³ Алимин чап етдирдији "Азәрбајчан тарихи" ады кәстәричи 1920—1961-чи илләрдә чап олунамыш әдәбијаты өзүндә әкс етдирди. Бу илләрдә Азәрбајчан тарихинин дөврләри, саһәләри үзрә олан материаллар алим тәрәфиндән топланмыш вә мүвафиг бөлмәләр үзрә системләшдирилмишдир.

Филолокија елмләри доктору һәбиб Бабајев Азәрбајчан әдәби әлагәләри үзрә чап етдирдији чох гүјмәтли библиографик

¹ Сә'дијев Ш., Пашајева Ш. Лүғәтләрин библиографијасы.—Б., Елм, 1970, 52 с.

² Сә'дијев Ш., А.А.Оручов. Библиографија. — Б., Елм, 1978, 54 с.

³ Гулијев Н.Азәрбајчан тарихи (1920—1961) Библиографија. — Б., Елм, 1970, 284 с.

кәстәричиләрә милли библиографија тарихиндә нәзәрә чарпачаг бир бошлуғу арадан галдыра билмишдир.

Һ.Бабајевин охучулар библиограф кими илк дөфә олараг чап етдирдији "В.Мајакоски вә Азәрбајчан" ады библиографик кәстәричи илә танымышлар.¹ Кәстәричинин тәртиби гәјдасы, онун мәнтиги дахили гурулушу, верилмиш бөлмәләр белә демәјә әсас верир ки, әдәбијатшүнас алим кәстәричинин јарадычы шәкилдә тәртиб едә билмишдир.

Һ.Бабајевин бу саһәдә ән бөјүк хидмәтләриндән бири 1920—1973-чу илләри әһәтә едән "Азәрбајчан әдәбијатынын бејнәл-миллә әлагәләри" ады санбаллы елми көмәкчи библиографик кәстәричи чап етдирмәси олмушдур.² Јери кәлмишкән гејд етмәлијик ки, бу кәстәричи елми ичтимајјет тәрәфиндән марағла гаршыланмышдыр. Әдәбијатшүнас алим Һ.Бабајев апардығы кениш ахтарышлар нәтичәсиндә Азәрбајчан әдәбијатынын 36 харичи өлкә халғларынын әдәбијаты илә олан әлагәсинә аид чох зәнкин материал топлајыб кәстәричјә дахил етмишдир.

Әсримизин мүхтәлиф дөврләриндә јашамыш бу алимләрин библиографија саһәсиндә нәчиб әмәлләри, чап етдирдикләри библиографик кәстәричиләр охучулар тәрәфиндән һәмишә өјрәниләчәк вә истифадә олуначагдыр.

¹ Бабајев Һ. В.Мајакоски вә Азәрбајчан. — Б., 1958, 43 с.

² Бабајев Һ. Азәрбајчан әдәбијатынын бејнәлмиллә әлагәләри. Библиографија (1920—1973). — Б., Елм, 1978, 638 с.